

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie

Miroslav Brdička

Tycho Brahe či Tycho de Brahe, Galilei či Galileo

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie, Vol. 43 (1998), No. 4, 320--323

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/139739>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků, 1998

Institute of Mathematics of the Academy of Sciences of the Czech Republic provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This paper has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://project.dml.cz>

Tycho Brahe či Tycho de Brahe, Galilei či Galileo

Miroslav Brdička, Praha

Tuto poznámku jsem chtěl napsat již koncem října 1995, když dodatečně prohlížeje programy televize jsem zjistil, že 10. října 1995 byl na ČT2 vysílán pořad „*Tycho de Brahe*“ v rámci cyklu „*Praha a osobnosti*“. Z různých důvodů jsem se k tomu nedostal a jen sledoval, jak se ve sdělovacích prostředcích jméno tohoto astronoma objevovalo někdy s „*de*“ a někdy bez. Tehdy jsem „nechal svět jít kolem...“. Když jsem se však v poslední době opět několikrát setkal s tímto „*de*“ u jména Brahova a když jsem dokonce zjistil, že jedna ulice poblíž zastávky městské dopravy Hradčanská nese pojmenování „*Tychonova*“, neodolal jsem, abych se na tuto záležitost nepodíval podrobněji a přitom většinou z materiálů, které mám snadno po ruce.

Začneme středoškolskými učebnicemi. Tak v knize B. Mašek, A. Wangler: *Fysika pro vyšší třídy středních škol*, díl I. z roku 1936 ([1], str. 123) nalézáme: „*Tycho (Tyge) Brahe byl povolán do Prahy na doporučení Tadeáše Hájka z Hájku. Na Hradčanech (Nový Svět) dosud stojí domek s pamětní deskou, v němž bydlil Brahe. Tycho Brahe jest pochován v Týnském chrámě v místě, jež označuje ozdobný kámen náhrobní.*“ V rejstříku je uvedeno správně Tycho Brahe, ale pod písmenem T. V učebnici *Fysika* z roku 1951, jejímiž autory jsou A. Bělař, A. Hlavička, J. Langr, F. Kahuda, V. Sklenář a M. Špaček, nalézáme vedle jména Tychona Brahe ([2], str. 165) na téže stránce „*náhrobek T. de Brahe*“, zatímco na str. 178 je uvedeno Tycho de Brahe, stejně jako v rejstříku, ovšem pod písmenem T. V knize vyšlé v edici odborné literatury pro učitele *Názvy a značky školské fyziky* ([3], str. 125) je uvedeno správně pod písmenem B, ale s „*de*“. (Ovšem v této knize je i uvedeno, že Niels Bohr dostal Nobelovu cenu za chemii!).

Uvedme si naše dvě knihy, v nichž autoři „*de*“ nepoužili. Tak profesor V. Trkal v *Mechanice hmotných bodů a tuhého tělesa* ([4], str. 638) uvádí jen *Tyge Brahe*, s čímž jsme se již setkali v [1], což při osobní rozmluvě (byl jsem vědeckým redaktorem této knihy) doprovodil poznámkou, že tím bude přijatelnější pro čtenáře zjištění, že příjmení je Brahe. Stejně tak nepoužil „*de*“ zasvěcený historik fyzikálních věd (včetně astronomie) nedávno zesnulý dr. Zdeněk Horský ve své knize *Kepler v Praze* [5], v níž se pochopitelně Brahovo jméno vyskytuje velmi často.

Ze zahraniční literatury se s pojmenováním bez „*de*“ setkáváme např. v knihách Max von Laue: *Dějiny fyziky* ([6], str. 32 — překlad z němčiny) nebo v C. B. Boyer, U. C. Merzbach: *A history of mathematics* ([7], str. 309, 312, 325) či v knize Ronald W. Clark: *Einstein. The life and times.* ([8], str. 173, 180). A závěrem tohoto krátkého

Prof. RNDr. MIROSLAV BRDIČKA (1913), emer. profesor MFF UK a FS ČVUT.

přehledu bych uvedl název knihy (kterou jinak neznám) Victor E. Thoren: *The lord of Uraniborg. A biography of Tycho Brahe* [9].

Zkusme ještě pražské památky. Začneme Týnským chrámem (chrám Matky Boží před Týnem) na Staroměstském náměstí. Zde v prostoru před oltářem nalézáme na podlaze ozdobnou desku s nápisem Tycho Brahe a na blízké stěně je upozorněno na tento hrob čtvrtkou papíru se stejným jménem. Další cesta je na Hradčany do ulice Nový Svět, kde na domě č. 1 je umístěna pamětní deska „*ku počtě slavného Dána Tychona Braheho, císařského matematika a hvězdáře, který léta MDC v tomto domě pobýval*“. A projdeme-li celou ulicí Nový Svět až k ulici Keplerově (a Parlérově), dospějeme k velkému pomníku dvou osob, zřejmě astronomického založení, na němž je nápis „*Tycho Brahe – Johannes Kepler*“.

Pro jistotu jsem nahlédl do Ottova slovníku naučného, IV. díl ([10], str. 538), kde stojí: „*Brahe, staroslavný rod skandinávský, rozdělený na větev dánskou a švédskou. Z dánské větve proslul Brahe Tyge (Tycho, chybně Tycho de Brahe)*“. Bez „*de*“ vystupuje Brahe rovněž v knížce profesora F. J. Studničky: *Prager Tychoniana* [11], stejně jako v pojednáních G. Grusse: *K třistaleté památce úmrtí Tyge Brahe* [12], či J. Volfa: *Tycho Brahe a jeho hvězdářská pozůstalost* [13]. V tomto souladu jsem na jediný rušivý moment narazil v knize, jejímž autorem je Max Brod: *Tycho Brahes Weg zu Gott* [14], v níž je předmluva od Stefana Zweiga a ten použil „*de*“ (i když Brod nikoliv).

Požádal jsem profesora Emila Antončíka o informaci, jak se na tuto záležitost dívají v Dánsku, kam prof. Antončík po roce 1968 emigroval. Z jeho sdělení vyjímám: „*Tyge je staré, ale i dnes někdy používané dánské křestní jméno. Tycho je jeho latinský překlad. Poněvadž Brahe psal převážně latinsky, používal Tycho. Jméno Tycho se používá i v dnešní dánštině, např. Tycho Brahes Planetarium*“. A pokud jde o to, že se často užívá křestního jména místo příjmení, odpověď prof. Antončíka zní: „*Ve středověku bylo zvykem u šlechticů používat křestního jména, zatímco u osobností nešlechtického původu se psalo vždy jen příjmení, např. Koperník (Copernicus) a nikoliv Mikuláš (Nicolaus)*“. I když to nebylo důsledné, od začátku novověku se to přeneslo i na patricie apod. Tedy v duchu tohoto zvyku je označena i Tychonova ulice v Praze.

Podotkneme při této příležitosti, že Brahovi (bez „*de*“) věnovali dvě práce Alena Hadravová a Petr Hadrava [15, 16] a přeložili z latiny do češtiny knihu *Tychonis Brahe Astronomiae instauratae mechanica* [17]. A stejně je na místě ocenit i počín Strahovské knihovny, která vydala česko-anglický kalendář (měsíční) na rok 1998 ve znamení posledně jmenované Brahovy knihy (400 let od jejího vydání), v němž je u jednotlivých měsíců vždy uveden některý z Brahových přístrojů. Obraz Braha je přitom uveden na titulní straně [18].

Nyní se ještě krátce věnujme osobě Galileo Galilei. Z toho, co jsme již uvedli, je zřejmé, že pojmenování např. transformace „*Gallilean*“ v anglosaské literatuře je podle první zvyklosti vázané na křestní jméno, zatímco označení téže transformace „*Gallileische*“ v literatuře německé je spojeno s příjmením. Tak s první formulací, tedy transformace Galileiova, se setkáváme např. v knize J. Horský, S. Bartoň: *Relativistický vesmír* [19], zatímco s druhým pojetím, tj. transformace Galileiho, se setkáváme např. v knize V. Votruba: *Základy speciální teorie relativity* [20].

Pokud jde o Galileiho, nahlédneme ještě do Ottova slovníku naučného, IX. díl [21]. Zde čteme: „*Gallilei Galileo (1564–1642), slavný astronom, matematik a fyzik italský, je synem Vincenza Gallileiho, florentského hudebního theoretika a skladatele. Pocházejí ze schudlé patricijské rodiny florentské, odebral se roku 1581 do Pisy, kde měl studovati lékařství, obrátil se však ke studiu matematiky a fyziky a dokončil studia r. 1585*“. Myslím, že k tomu není co dodávat, jedině snad potěšení a vděčnost fyziků za zběhnutí z medicíny.

Závěrem je mi milou povinností poděkovat jak manželům Hadravovým za upřesnění citací jejich prací [15–17], tak paní Emílii Těšínské za upozornění na kalendář [18]. Tradičně mi všestranně pomáhal dr. V. Trkal, CSc. — i jemu platí moje poděkování.

L i t e r a t u r a

- [1] MAŠEK, B., WANGLER, A.: *Fysika pro vyšší třídy středních škol, díl I.* 7. vydání, JČMF, Praha 1936.
- [2] BĚLAŘ, A., HLAVIČKA, A., LANGR, J., KAHUDA, F., SKLENÁŘ, V., ŠPAČEK, M.: *Fysika. Učebnice pro třetí třídu středních škol.* Státní nakladatelství učebnic, Praha 1951.
- [3] KOLEKTIV AUTORŮ: *Názvy a značky školské fyziky.* 3. vydání, SPN, Praha 1977.
- [4] TRKAL, V.: *Mechanika hmotných bodů a tuhého tělesa.* Nakladatelství ČSAV, Praha 1956.
- [5] HORSKÝ, Z.: *Kepler v Praze.* Mladá fronta, Praha 1980.
- [6] VON LAUE, M.: *Dějiny fyziky.* Orbis, Praha 1963.
- [7] BOYER, C. B., MERZBACH, U. C.: *A history of mathematics.* II. vyd., J. Wiley & sons, New York 1991.
- [8] CLARK, R. W.: *Einstein. The life and times.* Avon, New York 1972.
- [9] THOREN, V. E.: *The lord of Uraniborg. A biography of Tycho Brahe.* Cambridge U. P., New York 1991.
- [10] *Ottův slovník naučný, IV. díl.* J. Otto, Praha 1891.
- [11] STUDNIČKA, F. J.: *Prager Tychoniana.* Kön. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften, Prag 1901.
- [12] GRUSS, G.: *K třistaleté památce úmrtí Tyge Braha.* Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. Praha 1901.
- [13] VOLF, J.: *Tycho Brahe a jeho hvězdářská pozůstalost.* Praha 1931.
- [14] BROD, M.: *Tycho Brahes Weg zu Gott.* (V Národní knihovně v Klementinu jsem měl k dispozici otisk vydání z r. 1915, Zweigova předmluva je datována Salzburg 1927).
- [15] HADRÁVOVÁ, A., HADRÁVA, P.: *Tycho Brahe and Prague.* Acta historiae rerum naturalium necnon technicarum. New series, vol. 1 (1997), 79–89.
- [16] HADRÁVOVÁ, A., HADRÁVA, P.: *Cosmological theories at the time of Tycho Brahe.* Acta historiae rerum naturalium necnon technicarum. New series, vol. 2 (1998), 202–210.
- [17] BRAHE, TYCHO: *Přístroje obnovené astronomie.* Z latinského originálu přeložili a komentářem opatřili A. a P. Hadravovi. KLP, Praha 1996.
- [18] BRAHE, TYCHO: *Astronomiae instauratae mechanica, Vandesburgi 1598.* Strahovská knihovna (klášter premonstrátů na Strahově). Gallery 1998.
- [19] HORSKÝ, J., BARTOŇ, S.: *Relativistický vesmír.* V řadě „Nová věda“ nakl. Ando Publishing, Brno 1997.
- [20] VOTRUBA, V.: *Základy speciální teorie relativity.* 2. vyd., Academia, Praha 1977.
- [21] *Ottův slovník naučný, IX. díl.* J. Otto, Praha 1893.

Disce puer virtutem ex me
Dūrūmq; Laborem,
Fortiter & sortis iustinijsse
Victis.

Tycho Brahe
Filio
Tychoni primogenito
Scripsit
Anno 1599 Feb 28
Vitoberea.

Vlastnoruční zápis Tychona Brahe v památníku jeho syna (ve sbírkách Národního muzea v Praze)